

УДК 519.9

Кубатурна формула для обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є з використанням інтерлінації функцій

О. М. Литвин, О. П. Нечуйвітер

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

В статье рассматривается кубатурная формула вычисления 2 D коэффициентов Фурье на классе функций с ограниченными смешанными производными первого или второго порядка с использованием интерликации функций на системе взаимно-перпендикулярных прямых. Доказывается, что кубатурная формула является оптимальной по порядку точности.

Ключевые слова: интерликация, сплайн-интерполяция, сплайн-интерликация, оптимальная по порядку точности кубатурная формула, 2 D коэффициенты Фурье

В статті розглядається кубатурна формула обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є на класі функцій з обмеженими мішаними похідними першого або другого порядку з використанням інтерлінації функцій на системі взаємно-перпендикулярних прямих. Доводиться, що кубатурна формула є оптимальною за порядком точності.

Ключові слова: інтерлікація, сплайн-інтерполяція, сплайн-інтерлікація, оптимальна за порядком точності кубатура формула, 2 D коефіцієнти Фур'є.

The paper is devoted to formula of the evaluating of two dimensions of Fourier's coefficients with using spline-interlineation on the class of function with limited derivatives on the lines. This formula is optimal by the order of exactness.

Key words: Interlineation, spline-interpolation, spline-interlineation, optimal by order of exactness cubature formula, two dimensions of Fourier's coefficients.

1. Загальна постановка задачі та її актуальність

При розв'язанні задач тривимірної комп'ютерної томографії використовується метод, який узагальнює прямий метод Фур'є з двовимірного на тривимірний випадок. В цьому методі шукана функція від трьох змінних представляється у вигляді ряду Фур'є. Вибір методу при розв'язанні задачі наближеного обчислення коефіцієнтів цього ряду пояснюється видом початкових даних. В якості даних можуть бути значення функції у вузлових точках, значення функції на лініях або площинах. Задача наближеного обчислення 3 D коефіцієнтів Фур'є у випадках, коли початкова інформація задається різними інформаційними операторами, дозволяє ефективно використовувати апарат інтерфлітації функцій [1] на різних класах функцій. Важливим кроком в розв'язанні даної задачі є обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є за допомогою інтерлінації функцій у випадку, коли початкова інформація задається на лініях.

2. Дослідження авторів

В цифровій обробці сигналів все частіше розглядається новий сітковий інформаційний оператор-інтерполант з використанням інтерлінанту [1]. На його основі будуються нові кубатурні формули обчислення подвійних інтегралів від швидкоосцилюючих функцій на основі сплайн-інтерлінації на різних класах функцій [2]. Основною перевагою цих кубатурних формул є на порядок

зменшене використання значень підінтегральної функції порівняно з класичними формулами для досягнення заданої точності.

Важливими результатами авторів є побудова кубатурних формул обчислення подвійних інтегралів від швидкоосцилюючих функцій на основі інтерлінації функцій у випадку, коли інформація про функцію задана на лініях. В роботі [3] розглядаються оптимальні за порядком точності кубатурні формули на класі функцій з обмеженими мішаними похідними на лініях прямокутника, в [4] розглядаються кубатурні формули на класі функцій, в якому мішані похідні першого або другого порядку функції двох змінних на лініях дорівнюють одиниці. Однак не доводилась оптимальність за порядком таких кубатурних формул.

3. Нерозв'язані проблеми та цілі роботи

На класі дійсних функцій двох змінних, визначених на $G = [0,1]^2$ і таких, що $|f^{(p,0)}(x_k, y)| \leq M$, $|f^{(0,p)}(x, y_j)| \leq M$, $|f^{(p,p)}(x, y)| \leq M$, $p = 1, 2$, $x_k = k\Delta$, $y_j = j\Delta$, $\Delta = \frac{1}{\ell}$ побудована кубатурна формула наближеного обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є з використанням інтерлінації функцій (випадок, коли інформація про функцію задана на лініях) [4]. Не було доведено, що така кубатурна формула є оптимальною за порядком точності. Для досягнення цієї мети поставлені наступні задачі. Знайти оцінку похибки наближення кубатурною формулою, а також оцінку похибки інтегрування на класі.

4. Оптимальна за порядком точності кубатурна формула обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є за допомогою інтерлінації функцій

Розглянемо допоміжні функції, які використовуються для побудови кубатурної формули наближення коефіцієнтів Фур'є функції двох змінних.

$$h_{10}(x) = \begin{cases} \frac{x-x_1}{-\Delta}, & x_0 \leq x < x_1, \\ 0, & x \geq x_1 \end{cases} \quad H_{10}(y) = \begin{cases} \frac{y-y_1}{-\Delta}, & y_0 \leq y < y_1, \\ 0, & y \geq y_1 \end{cases}$$

$$h_{1k}(x) = \begin{cases} 0, & x \leq x_{k-1} \\ \frac{x-x_{k-1}}{\Delta}, & x_{k-1} \leq x < x_k \\ \frac{x-x_{k+1}}{-\Delta}, & x_k \leq x < x_{k+1}, \\ 0, & x \geq x_{k+1} \end{cases} \quad k = \overline{1, \ell-1};$$

$$H_{1j}(y) = \begin{cases} 0, & y \leq y_{j-1} \\ \frac{y - y_{j-1}}{\Delta}, & y_{j-1} \leq y < y_j \\ \frac{y - y_{j+1}}{-\Delta}, & y_j \leq y < y_{j+1}, \\ 0, & y \geq y_{j+1} \end{cases} \quad j = \overline{1, \ell-1},$$

$$h_{1\ell}(x) = \begin{cases} 0, & x \leq x_{\ell-1} \\ \frac{x - x_{\ell-1}}{\Delta}, & x_{\ell-1} \leq x < x_{\ell}, \end{cases} \quad H_{1\ell}(y) = \begin{cases} 0, & y \leq y_{\ell-1} \\ \frac{y - y_{\ell-1}}{\Delta}, & y_{\ell-1} \leq y < y_{\ell}, \end{cases}$$

$$x_k = k\Delta, \quad y_j = j\Delta, \quad \Delta = \frac{1}{\ell};$$

Тоді оператор-інтерліант

$$Of(x, y) = \sum_{k=0}^{\ell} h_{1k}(x) f(x_k, y) + \sum_{j=0}^{\ell} H_{1j}(y) f(x, y_j) - \sum_{k=0}^{\ell} \sum_{j=0}^{\ell} f(x_k, y_j) h_{1j}(x) H_{1j}(y),$$

має наступні властивості

$$Of(x_k, y) = f(x_k, y), \quad k = \overline{0, \ell}, \quad Of(x, y_j) = f(x, y_j), \quad j = \overline{0, \ell}.$$

Для обчислення інтегралу

$$I_1^2(m, n) = \int_0^1 \int_0^1 f(x, y) \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy$$

пропонується формула, побудована заміною функції $f(x, y)$ оператором інтерліантом $Of(x, y)$:

$$\Phi_1^2(m, n) = \int_0^1 \int_0^1 Of(x, y) \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy.$$

Підставимо вираз для оператора-інтерліанта. Отримаємо кубатурну формулу наближеного обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є з використанням інтерліанції функцій у випадку, коли інформація про функцію задана на лініях

$$\begin{aligned} \Phi_1^2(m, n) = & \sum_{k=0}^{\ell} \int_0^1 h_{1k}(x) \sin(2\pi mx) dx \int_0^1 f(x_k, y) \sin(2\pi ny) dy + \\ & + \sum_{j=0}^{\ell} \int_0^1 H_{1j}(y) \sin(2\pi ny) dy \int_0^1 f(x, y_j) \sin(2\pi mx) dx - \\ & - \sum_{k=0}^{\ell} \sum_{j=0}^{\ell} f(x_k, y_j) \int_0^1 h_{1k}(x) \sin(2\pi mx) dx \int_0^1 H_{1j}(y) \sin(2\pi ny) dy . \end{aligned}$$

Покажемо, що дана кубатурна формула є оптимальною за порядком точності.

Теорема 1. Справедлива наступна оцінка похибки наближення $I_1^2(m, n)$ кубатурною формулою $\Phi_1^2(m, n)$:

$$\begin{aligned} & \rho\left(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)\right) \leq \\ & \leq \frac{4}{[(p+2)!]^2} \Delta^{2p} = \frac{4}{[(p+2)!]^2} \frac{1}{\ell^{2p}} = \frac{2^{2p+2}}{[(p+2)!]^2} \frac{1}{N^{2p}}, \end{aligned}$$

$$\text{де } \rho\left(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)\right) = \int_0^1 \int_0^1 (f(x, y) - Of(x, y)) \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy.$$

Доведення. Використовуємо рівності

$$\rho\left(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)\right) = \int_0^1 \int_0^1 (f(x, y) - Of(x, y)) \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy =$$

$$= \sum_{k=0}^{\ell-1} \sum_{j=0}^{\ell-1} \int_{x_k}^{x_{k+1}} \int_{y_j}^{y_{j+1}} (f(x, y) - Of(x, y)) \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy =$$

$$= \sum_{k=0}^{\ell-1} \sum_{j=0}^{\ell-1} \int_{x_k}^{x_{k+1}} \int_{y_j}^{y_{j+1}} \int_{x_k}^{x_{k+1}} \int_{y_j}^{y_{j+1}} f^{(p,p)}(\xi, \eta) G_1(x, \xi) G_2(y, \eta) d\xi d\eta \times$$

$$\times \sin(2\pi mx) \sin(2\pi ny) dx dy,$$

$$G_1(x, \xi) = \begin{cases} \frac{x_{k+1} - x}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x_k - \xi)^{p-1}}{(p-1)!}, & x_k < \xi < x, \\ \frac{x - x_k}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x_{k+1} - \xi)^{p-1}}{(p-1)!}, & x < \xi < x_{k+1}, \end{cases}$$

$$G_2(y, \eta) = \begin{cases} \frac{y_{j+1} - y}{y_{j+1} - y_j} \frac{(y_j - \eta)^{p-1}}{(p-1)!}, & y_j < \eta < y, \\ \frac{y - y_j}{y_{j+1} - y_j} \frac{(y_{j+1} - \eta)^{p-1}}{(p-1)!}, & y < \eta < y_{j+1}, \end{cases}$$

$$p = 1, 2.$$

Зауважимо, що

$$\int_{x_k}^{x_{k+1}} |G_1(x, \xi)| d\xi = \frac{x_{k+1} - x}{x_{k+1} - x_k} \int_{x_k}^x \frac{|x_k - \xi|^{p-1}}{(p-1)!} d\xi + \frac{x - x_k}{x_{k+1} - x_k} \int_x^{x_{k+1}} \frac{|x_{k+1} - \xi|^{p-1}}{(p-1)!} d\xi =$$

$$= \frac{x_{k+1} - x}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x - x_k)^p}{p!} + \frac{x - x_k}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x_{k+1} - x)^p}{p!},$$

$$\int_{x_k}^{x_{k+1}} \int_{x_k}^{x_{k+1}} |G_1(x, \xi)| d\xi dx =$$

$$\int_{x_k}^{x_{k+1}} \left(\frac{x_{k+1} - x}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x - x_k)^p}{p!} + \frac{x - x_k}{x_{k+1} - x_k} \frac{(x_{k+1} - x)^p}{p!} \right) dx =$$

$$= \frac{1}{p! \Delta} \int_{x_k}^{x_{k+1}} \frac{(x - x_k)^{p+1}}{p+1} dx + \frac{1}{p! \Delta} \int_{x_k}^{x_{k+1}} \frac{(x_{k+1} - x)^{p+1}}{p+1} dx =$$

$$= \frac{1}{p! \Delta} \left(\frac{(x - x_k)^{p+2}}{(p+2)(p+1)} \Big|_{x_k}^{x_{k+1}} - \frac{(x_{k+1} - x)^{p+2}}{(p+2)(p+1)} \Big|_{x_k}^{x_{k+1}} \right) =$$

$$= \frac{1}{p! \Delta} \left(\frac{\Delta^{p+2}}{(p+1)(p+2)} + \frac{\Delta^{p+2}}{(p+1)(p+2)} \right) = \frac{2\Delta^{p+1}}{(p+2)!}.$$

$$\int_{y_j}^{y_{j+1}} |G_2(y, \eta)| d\eta = \frac{y_{j+1} - y}{y_{j+1} - y_j} \frac{(y - y_j)^p}{p!} - \frac{y - y_j}{y_{j+1} - y_j} \frac{(y_{j+1} - y)^p}{p!},$$

$$\int_{y_j}^{y_{j+1}} \int_{y_j}^{y_{j+1}} |G_2(y, \eta)| d\eta dy = \frac{2\Delta^{p+1}}{(p+2)!}.$$

Тому, $\rho(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)) \leq M \sum_{k=0}^{\ell-1} \sum_{j=0}^{\ell-1} \frac{2\Delta^{p+1}}{(p+2)!} \frac{2\Delta^{p+1}}{(p+2)!} = M \frac{4\Delta^{2p}}{[(p+2)!]^2}.$

Теорема 2. У випадку, коли інформація про функцію задана на $N = 2\ell$ лініях на класі $H_1^{2,p}(M)$ справедлива наступна оцінка для похибки обчислення інтегралів $I_1^2(m, n)$:

$$R_N(f^*, m, n, \ell_N) \geq \frac{M(p!)^2}{144[(2p+1)!]^2} \frac{1}{3^{2p}} \frac{1}{(N^2)^p}.$$

Доведення.

Хай $\psi_p(x, b-a) = (x-a)^p (b-x)^p$, тоді $|\psi_p(x, b-a)| \leq C(p)(b-a)^p$,

$$\int_a^b \psi_p(x, b-a) dx = c_1(p)(b-a)^{2p+1} = \frac{p! p!}{(2p+1)!} (b-a)^{2p+1},$$

$C(p) = \sup_{0 \leq t \leq 1} |\Phi_p^{(p)}(t)| = p!$, $c_1(p) = \int_0^1 \Phi_p(t) dt$, $\Phi_p(t) = t^p(1-t)^p$. На кожній

підобласті $G_{rq} = \Delta_r \times \bar{\Delta}_q$,

$$\Delta_r = \left\{ x : x \in \left[(6r+1)/12m; (6r+5)/12m \right] \right\}, \quad r = 0, 1, \dots, 2m-1$$

$$\bar{\Delta}_q = \left\{ y : y \in \left[(6q+1)/12n; (6q+5)/12n \right] \right\}, \quad q = 0, 1, \dots, 2n-1,$$

площею $\frac{1}{3m} \times \frac{1}{3n}$ маємо $|\sin 2\pi mx| \geq \frac{1}{2}$, $|\sin 2\pi ny| \geq \frac{1}{2}$. Хай $\ell \geq \max(2\pi m, 2\pi n)$.

Розіб'ємо кожну область G_{rq} на $c = ([\ell/m] + 1)([\ell/n] + 1)$ підобластей

$G_{rq}^{\nu\mu} = \Delta_r^\nu \times \bar{\Delta}_q^\mu$, $\nu, \mu = 0, \dots, c-1$. Повне число підобластей $G_{rq}^{\nu\mu}$ дорівнює $c \cdot 4mn \geq 4\ell^2$, отже буде не менше ніж ℓ^2 областей $G_{rq}^{\nu\mu}$, куди не попали вузли кубатурної формули. Побудуємо 'погану' функцію на класі

$$f^*(x, y) = \frac{M}{(C(p))^2} \frac{\psi\left(x, \left| \Delta_r^\nu \right| \right)}{\left(\left| \Delta_r^\nu \right| \right)^p} \text{sign}(\sin 2\pi mx) \frac{\psi\left(y, \left| \bar{\Delta}_q^\mu \right| \right)}{\left(\left| \bar{\Delta}_q^\mu \right| \right)^p} \text{sign}(\sin 2\pi ny)$$

на тих $\Delta_r^\nu \times \bar{\Delta}_q^\mu$, куди не попали вузли інтегрування. Коли $(x, y) \in G \setminus G_{rq}^{\nu\mu}$, то

$f^*(x, y) = 0$. Ясно, що $f^*(x, y) \in H_1^{2,r}(M)$. Знайдемо оцінку знизу, тобто

$$\begin{aligned} \left| \int_0^1 \int_0^1 f^*(x, y) \sin 2\pi mx \sin 2\pi ny dx dy \right| &\geq \frac{M(c_1(p))^2}{4(C(p))^2} \ell^2 \left| \Delta_r^\nu \right|^{p+1} \left| \bar{\Delta}_q^\mu \right|^{p+1} = \\ &= \frac{M(p!)^2}{4[(2p+1)!]^2} \ell^2 \left(\frac{1}{3m[\ell/m]} \right)^{p+1} \left(\frac{1}{3n[\ell/n]} \right)^{p+1} \geq \frac{M(p!)^2}{4[(2p+1)!]^2} \frac{1}{6^{2p+2}} \frac{1}{\ell^{2p}} = \\ &= \frac{M(p!)^2}{144[(2p+1)!]^2} \frac{1}{3^{2p}} \frac{1}{(2\ell)^{2p}} = \frac{M(p!)^2}{144[(2p+1)!]^2} \frac{1}{3^{2p}} \frac{1}{(N^2)^p}. \end{aligned}$$

Розглянемо функцію $f_1^*(x, y) = -f^*(x, y)$. Наближені значення інтегралів від

$f^*(x, y)$, $f_1^*(x, y)$, обчислені за кубатурною формулою ℓ_N рівні, а точні значення рівні за модулем і мають протилежний знак, то хоча б для однієї з цих функцій похибка інтегрування буде більша або рівна модулю інтеграла. Цю функцію і візьмемо в якості функції $f^*(x, y)$:

$$R_N(f^*, m, n, \ell_N) \geq \left| \int_0^1 \int_0^1 f^*(x, y) \sin 2\pi mx \sin 2\pi ny dx dy \right| \geq \frac{M(c_1(r))^2}{144(C(r))^2 3^{2r}} \frac{1}{(N^2)^r}.$$

Теорема 2 доведена.

Теорема 3. Кубатурна формула $\Phi_1^2(m, n)$ для наближеного обчислення інтегралів $I_1^2(m, n)$ є оптимальною за порядком точності на класі функцій, для

$$\text{яких } \left| f^{(p,0)}(x_k, y) \right| \leq M, \left| f^{(0,p)}(x, y_j) \right| \leq M, \left| f^{(p,p)}(x, y) \right| \leq M, \quad p = 1, 2,$$

$$x_k = k\Delta, \quad y_j = j\Delta, \quad \Delta = \frac{1}{\ell}.$$

Доведення здійснюється безпосереднім порівнянням оцінок, отриманих з теорем 1, 2.

5. Обчислювальний експеримент та оцінки точності наближення

З теореми 1, 2 випливає, що при $p = 1$

$$\rho(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)) \leq \frac{4}{36} M \Delta^2 = \frac{M}{9} \Delta^2 = \frac{M}{9} \frac{1}{\ell^2} = \frac{4}{9} \frac{M}{(2\ell)^2} = \frac{4}{9} \frac{M}{N^2},$$

$$R_N(f^*, m, n, \ell_N) \geq \frac{M}{144[3!]^2} \frac{1}{3^2} \frac{1}{(2\ell)^{2p}} = \frac{M}{186624} \frac{1}{\ell^2} = 5 \cdot 10^{-6} \frac{M}{\ell^2} = \frac{M}{46656} \frac{1}{N^2} = 21 \cdot 10^{-6} \frac{M}{N^2},$$

а при $p = 2$

$$\rho(I_1^2(m, n), \Phi_1^2(m, n)) \leq \frac{4M}{4!} \Delta^4 = \frac{M}{144} \Delta^4 = \frac{M}{144} \frac{1}{\ell^4} = \frac{M}{9} \frac{1}{(2\ell)^4} = \frac{1}{9} \frac{M}{N^4}.$$

$$R_N(f^*, m, n, \ell_N) \geq \frac{M[2!]^2}{144[5!]^2} \frac{1}{3^4} \frac{1}{(2\ell)^4} = \frac{1}{671846400} \frac{M}{\ell^4} = 1.5 \cdot 10^{-9} \frac{M}{\ell^4} = \frac{1}{41990400} \frac{M}{N^4} = 0.2 \cdot 10^{-9} \frac{M}{N^4}.$$

Для $f(x, y) = 4\sqrt{xy}$, різних m, n та $p = 1, M = 1$ результати обчислень наводяться в Табл.1.

Табл.1.

m	n	ℓ	$\varepsilon_1 = 5 \cdot 10^{-6} \frac{1}{\ell^2}$	$\rho(I_1^2, \Phi_1^2)$	$\varepsilon_2 = \frac{1}{9\ell^2}$
2	3	20	$1.2 \cdot 10^{-8}$	$2.5 \cdot 10^{-6}$	$2.7 \cdot 10^{-4}$
3	4	28	$6.3 \cdot 10^{-9}$	$4.6 \cdot 10^{-6}$	$1.4 \cdot 10^{-4}$
4	5	32	$4.8 \cdot 10^{-9}$	$5.7 \cdot 10^{-5}$	$1.0 \cdot 10^{-4}$

Для $f(x, y) = \frac{\sin 2x \sin 3x}{36}$, різних m , n та $p=2$, $M=1$ результати обчислень наводяться в Табл.2.

Табл.2.

m	n	ℓ	$\varepsilon_1 = \frac{1}{144\ell^4}$	$\rho(I_1^2, \Phi_1^2)$	$\varepsilon_2 = 1.5 \cdot 10^{-9} \frac{1}{\ell^4}$
2	3	20	$9.3 \cdot 10^{-15}$	$5.7 \cdot 10^{-11}$	$4.3 \cdot 10^{-8}$
3	4	25	$3.8 \cdot 10^{-15}$	$8.1 \cdot 10^{-11}$	$1.7 \cdot 10^{-8}$
4	4	31	$3.8 \cdot 10^{-15}$	$4.7 \cdot 10^{-10}$	$1.7 \cdot 10^{-8}$

Результати обчислень підтверджують теоретичні висновки.

6. Висновки за результатами та подальші дослідження

В статті розглядається кубатурна формула обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є на класі функцій з обмеженими мішаними похідними першого або другого порядку на лініях з використанням інтерлінації функцій. Доводиться, що кубатурна формула є оптимальною за порядком точності. Важливою перевагою такої кубатурної формули над класичними є висока точність обчислень. Дані результати будуть істотно використані при побудові кубатурних формул обчислення 3 D коефіцієнтів Фур'є на відповідних класах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Литвин О.М. Інтерлінація функцій та деякі її застосування. -Харків.: Основа, 2002. -544 с.
2. Литвин О.М., Нечуйвітер О.П. Оптимальні за порядком точності кубатурні формули обчислення коефіцієнтів Фур'є функцій двох змінних з використанням сплайн-інтерлінації функцій. –Харків, 2009. - 136 с.
3. Литвин О.М., Нечуйвітер О.П. Оптимальна за порядком точності кубатурна формула обчислення подвійних інтегралів від швидкоосцилюючих функцій на основі сплайн-інтерлінації // Доповіді НАН України.-Київ, N 6, 2006 р.- С. 9-13.
4. Нечуйвітер О.П. Кубатурна формула для обчислення 2 D коефіцієнтів Фур'є з використанням інтерлінації функцій. Праці міжнародного симпозиуму «Питання оптимізації обчислень» (ПОО -XXXV). – Київ: Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України, 2009. –Т.2., С. 145-149.

Надійшла у першій редакції 22.04.2010, в останній - 0.0.2010.

© О. М. Литвин, О. П. Нечуйвітер, 2010